

MILJØVERNDEPARTEMENTET

Regjeringens mål og ambisjoner om økologisk mat

Heidi Sørensen, statssekretær i Miljøverndepartementet

Økologisk temadag,
Nofima mat, Ås, 12.10.10

Foto: Marianne Gjørsv

Takk for invitasjonen til denne økologiske temadagen!

Økologisk mat – bra for deg, bra for miljøet

God oppslutning om arrangementer som "Bondens marked" og "Matstreif" kan tyde på en økende interesse for mat, både når det gjelder kvalitet og et ønske om et større utvalg i produkter enn det nærbutikken kan tilby. Slike arrangementer har også blitt en arena for å markedsføre økologisk mat.

Økologisk landbruk har oppstått som en reaksjon på uheldige effekter av konvensjonelt landbruk. De første produksjonstilskuddene til økologisk drift kom i 1990. Siden den gang, har økologisk landbruk blitt en stadig viktigere del av landbrukspolitikken.

Definisjon på økologisk landbruk (International federation of organic agriculture movements):

"Økologisk landbruk er et produksjonssystem som **opprettholder sunne jordsmonn, bærekraftige økosystemer og folks helse**. Dette systemet bygger på økologiske prosesser, biologisk mangfold, og kretsløp tilpasset lokale forhold, i stedet for å være avhengig av innsatsfaktorer med uheldig effekt. Økologisk landbruk kombinerer **tradisjon, innovasjon og vitenskap** til gagn for vårt felles miljø og fremmer rettferdighet og god livskvalitet for alle."

Økologisk landbruk bygger på fire prinsipper: helse-, økologi-, rettferdighet- og varsomhetsprinsippet. Regjeringen mener at en av hovedbegrunnelsene for økologisk landbruk, er miljøhensynene som blir tatt i produksjonen. Jeg kommer i dag til å fokusere på den miljømessige biten av økologisk landbruk.

Stort sett gir økologisk landbruk bedre miljø enn konvensjonelt landbruk. Potensialet er imidlertid stort! I tillegg fremskaffer økologisk landbruk kunnskap som brukes av konvensjonelt landbruk, og det er dermed en spydspiss i arbeidet med å gjøre norsk landbruk mer miljøvennlig.

“Økologiprinsippet: Økologisk landbruk skal bygge på levende økologiske systemer og kretsløp, arbeide med dem, etterligne dem og hjelpe til å bevare dem.”

Fordelene med økologisk landbruk er mange:

- ingen bruk av kunstgjødsel,
- sunnere vassdrag,
- mindre miljøgifter,
- reduserte utslipp av klimagasser og
- rikere plante- og dyreliv.

Kunstgjødsel

I år er det 102 år siden Fritz Haber og Carl Bosch for første gang framstilte ammoniakk industrielt. Dette var startskuddet for industriell framstilling av kunstgjødsel-nitrogen i stor skala.

Matproduksjonen har i deler av verden hatt en formidabel økning siden den gang. Men hva betyr produksjonen av kunstgjødsel og det at mye nitrogen blir biologisk tilgjengelig for miljøet?

Et poeng er den direkte virkningen av produksjonen av kunstgjødsel. Energiforbruket ved framstilling av nitrogen, er stort. **Kunstgjødselsproduksjon står for 40-60 % av landbrukets totale energiforbruk!** Mye av energien som blir brukt stammer fra fossilt brensel. Ved produksjon av kunstgjødsel-nitrogen, produseres både karbondioksid (CO_2) og lystgass (N_2O).

For å lage kunstgjødsel brukes det **fosfat**. Med dagens forbruk av kunstgjødsel, vil verdens reserver av fosfat være oppbrukt om 80-130 år.

Eutrofiering og forurensning

Økte mengder biologisk **nitrogen** i omløp har også dramatiske konsekvenser for miljøet, både lokalt og globalt.

Forskere hevder at bare 20% av nitrogenet som blir framstilt industrielt, blir tatt opp av plantene.

Resten kommer på ulike måter ut i miljøet. Det kan f.eks forårsake

- eutrofiering av innsjøer og elver,
- økning av nitratinnhold i grunn- og overflatevann (noe som også kan gi helseskadelige mengder av nitrat i drikkevannet), og
- utslipp til luft.

Nitrogen i forskjellige former kan fraktes over lange avstander med vind og nedbør. Det avsettes nå årlig nær 1 kg nitrogen per dekar på Vestlandet gjennom nedbøren. Med økende nedbør i årene som kommer, kan avsetningene øke med 30-40 %, dersom de menneskeskapte utslippene av nitrogen holdes konstant.

1 kg nitrogen per dekar er mye i naturlige økosystemer. Dette vil kunne påvirke den botaniske sammensetningen av arter negativt, ved at noen få, nitrogenelskende arter vil utkonkurrere arter som trives best med lite nitrogen. Mye nitrogen forårsaker også økt gjengroing.

Det er betydelige restriksjoner på bruk av kunstgjødsel i økologisk landbruk. Tungt løselige gjødselstoffer og jordforbedringsmidler av naturlig opprinnelse er tillatt ved behov. Samtidig vil økobonden ha større interesse av å ta vare på nitrogenet fordi dette er en knapp ressurs.

Sprøytemidler

Det diskuteres om rester av sprøytemidler i mat og drikkevann har noen helsemessig konsekvens for mennesker.

Det er fortsatt usikkerhet knyttet til mulige "cocktail-effekter", dvs hvordan mange ulike stoffer kan virke sammen.

På verdensbasis forgiftes 1 million bønder årlig i arbeid med sprøytemidler. 20 000 dør av kjemiske sprøytemidler.

Norge har strenge regler, men uhell skjer også her. I Norge har man sett at sprøytemidler kan ha en negativ effekt bl.a. på forekomst av kreft og sykdommer hos barn av bønder som bruker sprøytemidler.

Det er altså en helsefare for bøndene som benytter sprøytemidler, i tillegg til hva forbrukerne får i seg.

Mindre bruk av sprøytemidler gir helsegevinst og miljøgevinst

7

Det er altså en helseisiko involvert med bruk av sprøytemidler, men vi ser også miljøeffekter. Sprøytemidler påvirker ikke bare de organismene de er tenkt å skade, men kan også skade resten av økosystemet. Organismer blir påvirket både direkte og indirekte, gjennom mangel på mat (insekter, frø) og endrede levevilkår. Sprøytemidler er vist å ha en negativ virkning på flora og fauna, bl.a. på insekter, edderkopper, amfibier, krypdyr, fugler og andre dyr. (Mer spesifikke eksempler: flaggermus, bier og meitemark).

I Costa Rica har man funnet et årlig tap beregnet til 2,4 mrd kroner på grunn av reduksjon av bikolonier som følge av sprøyting av bananer.

I økologisk landbruk benyttes ikke sprøytemidler, verken under produksjon eller ved lagring av maten.

Bildene av drøvtyggere og overskriften klima er ikke tilfeldig valgt. De viktigste kildene for utslipp av klimagasser i jordbruket er metan fra drøvtyggere, tap av karbon fra jord og utslipp av lystgass fra framstilling av kunstgjødsel, gjødsling og jord.

Økologisk drift i seg selv ikke er ensbetydende med at denne driftsformen er mer klimavennlig enn konvensjonell drift. Et godt økologisk landbruk har imidlertid et stort potensial til å være klimavennlig, jf. danske undersøkelser og Oikos-rapporten "Økologisk jordbruk og klima" (nr 1 - 2010).

Utenlandske undersøkelser viser at økologisk landbruk kan gi lavere utslipp av CO₂ per arealenhet enn konvensjonell drift, fordi energiforbruket er lavere. I rapporten fra Oikos hevdes det at den største fordel for økologisk landbruk i klimasammenheng, er fraværet av bruk av lettløselig kunstgjødsel. Andre fordeler er begrenset bruk av langtransportert fôr, og bruk av lokale og fornybare ressurser.

Man får imidlertid ikke lavere utslipp per produsert enhet bl.a. fordi avlingene er noe lavere i vår del av verden (10- 30 % lavere).

En utvikling av økologisk landbruk i tråd med mål om bruk av lokale ressurser og kretsløp, forventes å øke avlingene og redusere klimagassutslippene også per produserte enhet.

Gode økologiske prinsipper vil bidra til reduserte klimagassutslipp og også høyere avlinger i økologisk jordbruk, og dermed reduserte klimagassutslipp per produktenhet.

9

Både nasjonalt og internasjonalt er det besluttet å redusere eller å stanse tapet av naturmangfoldet innen 2010.

I Norge er over 2000 arter oppført som truet på Norsk rødliste (fra 2006). 50% av disse lever i skog og 35% er knyttet til jordbrukets kulturlandskap.

Det økologiske landbruket ivaretar artsmangfoldet best. En sammenstilling av 76 studier fra Europa, Canada, USA og New Zealand, viste en høyere artsrikdom av alle typer organismer fra bakterier til pattedyr, på økologiske gårder. Grunner til dette kan være:

- redusert bruk av sprøytemidler,
- allsidig drift og større andel grasareal i vekstskiftene og
- utstrakt bruk av stedegne planter og sorter.

Undersøkelser fra England, Sverige og Danmark har vist et høyere antall individer og arter av fugler på økologiske gårder, sammenlignet med de konvensjonelle nabogårder.

Økologiske åkre og enger gir også et større antall plantearter (undersøkelse fra bl.a Norge).

Det er mer meitemark i økologisk dyrka jord. Meitemarken bidrar til gjennomlufting, drenering og omsetting av organisk mat og gjør jorda mer fruktbar.

I økologisk landbruk er det flere individer og arter av nytteinsekter, som biller.

Nytten av rikt naturmangfold

10

Foto: Randi Kvålgrud Stein

Nytten av et rikt naturmangfold er mange. Både i jord- og skogbruket, jakt, fiske og friluftsliv, er vi avhengige av naturmangfoldet og at naturen fungerer og kan produsere sine "økosystemtjenester".

Naturmangfold er nødvendig for en stor mengde av den verdiskapingen som skjer i Norge. Utryddelsen av en art kan få store konsekvenser for andre arter i næringskjeden. En utryddet art er tapt for alltid.

Naturmangfold er kilde til mat, medisiner, klær, materialer og brensel. Et rikt naturmangfold bidrar også til å opprettholde økologiske systemer og prosesser (rensar vann og luft, regulerer klimaet og produserer oksygen).

Det er en sammenheng mellom rikt naturmangfold og bufferevne mot virkning av klimaendring eller annen type stress på økosystemet. Klimaendringene øker stresset på en allerede svært presset natur.

Å opprettholde jordas naturmangfold er vår viktigste livsforsikring. Ikke minst gjelder dette i en verden der klimaet vil endre seg i et mye raskere tempo og i et større omfang enn det som tidligere har vært naturlig.

Kantsoner

I økologisk landbruk er det et krav at man har kantsoner mellom konvensjonelt drevet og økologisk drevet areal.

Bruk av kantsoner er viktig for artsmangfoldet. Soner med tre- og buskvegetasjon er viktig for dyre- og fuglelivet. Her er nytten gjensidig: Fugler spiser insekter, bier bestøver avlingen, og et mangfold av organismer i jorda gir en god nedbrytning.

Kantsoner er også viktige som flomdempere og hindrer jorderosjon. De tar imot næringsstoffer fra omliggende land før de når elver og bekker, og hindrer dermed eutrofiering. I tillegg er kantsoner pene å se på, og de kan gi gode opplevelser for friluftslivet!

Slåttemark er et godt eksempel på at bruk av naturen bidrar til å opprettholde naturmangfoldet. Slåttemarkene var tidligere viktige areal som ga fôr til buskapen gjennom vinteren. De var grunnlaget for at det var liv laga fra høst til vår på bygdene i Norge. Nå er slåttemark og slåttemyr noen av kandidatene til utvalgte naturtyper, etter naturmangfoldloven.

Slåttemark er en naturtype som tidligere var svært vanlig over hele landet. I løpet av 1900-tallet gikk imidlertid denne naturtypen tilbake med 90 prosent. Den eldgamle driftsformen skapte svært artsrike økosystemer som huset et mangfold av arter med planter og insekter. Mange av disse er i dag på Norsk Rødliste (fra 2006).

Slåttemark var ekstensivt drevne områder; det vil si at gjødsling og maskinbruk aldri ble tatt i bruk her. På disse områdene trives en rekke planter som kun kan leve på ugjødsel, næringsfattig jord. Det var også vanlig at disse områdene ble beitet. De gamle driftsformene er ikke lenger vanlige, og skogen lukker seg om de rike slåtte- og beitemarkene. Dermed forsvinner artsrikdommen.

Slåttemarker inneholder en lang rekke trua arter av planter. Mange insekter er avhengige av denne og lignende naturtyper med stor blomsterriksom for å gjennomføre sin livssyklus. Dermed er de også et ledd i å bevare en livsviktig økosystemtjeneste, som pollinerende insekter står for.

Direktoratet for naturforvaltning har laget et utkast til handlingsplan for slåttemarker.

Levende seterdrift – økoturisme

13

Foto: Marianne Gjerv

Arbeidet som legges ned lokalt for å ta vare på både naturmangfold og kulturlandskap, er stort. Mange setre produserer lokal og økologisk mat og driver økoturisme.

På bildet ser vi en gammel seter i Surnadal. Etter at den tradisjonelle seterdriften opphørte, forfalt setra og landskapet grodde igjen. Nå er bygningene satt i stand på dugnad og enga slås med ljà. Dette bidrar til å forhindre gjengroing og opprettholde mangfoldet av arter på setra.

Setra har også blitt et populært turmål for folk i bygda, med muligheter for både overnatting, fisketur og fine natur- og kulturopplevelser.

Med så mange gode miljømessige grunner for å drive økologisk, hva er hindringene?

Regjeringens mål om økologisk mat

I regjeringserklæringen fra 2009, "Soria Moria II-erklæringen", står det at det er et mål at 15 prosent av matproduksjonen og matforbruket i 2020 skal være økologisk.

I følge Statens landsbruksforvaltning, utgjorde økologiske produkter i 2009 bare 1,2 prosent av omsetningen, målt i verdi av varer i de kategoriene der det finnes økologiske alternativer. Norge har altså en lang vei å gå for å nå målet vårt om 15 prosent innen 2020. På dette området ligger vi klart bak våre naboland Sverige og Danmark.

Det er stor forskjell mellom fylkene når det gjelder areal brukt til økologisk produksjon. Sør-Trøndelag (8.6%) og Buskerud (8.0%) er kommet langt, mens Rogaland (0.8%) har en lengre vei å gå.

Undersøkelse om tilgjengeligheten til økologiske varer

adressa.no

Vanskelig å velge grønt i butikken

FOTO: GLEN HUSK

Det viser en ny undersøkelse utført for Forbrukerrådet.

EMNEORD

Rema Trondheim Verdal

Kilde: adressa.no, 02.09.10

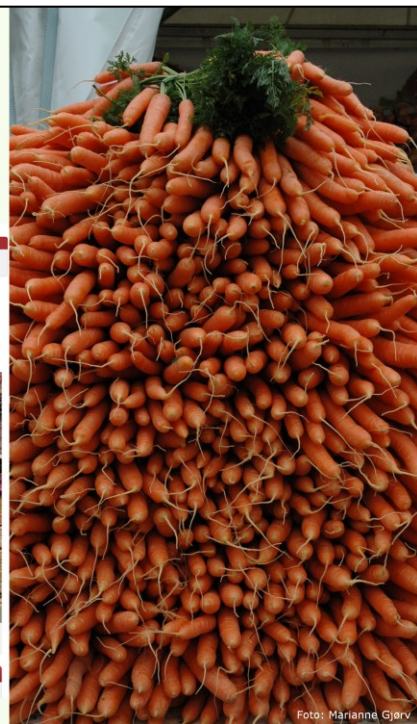
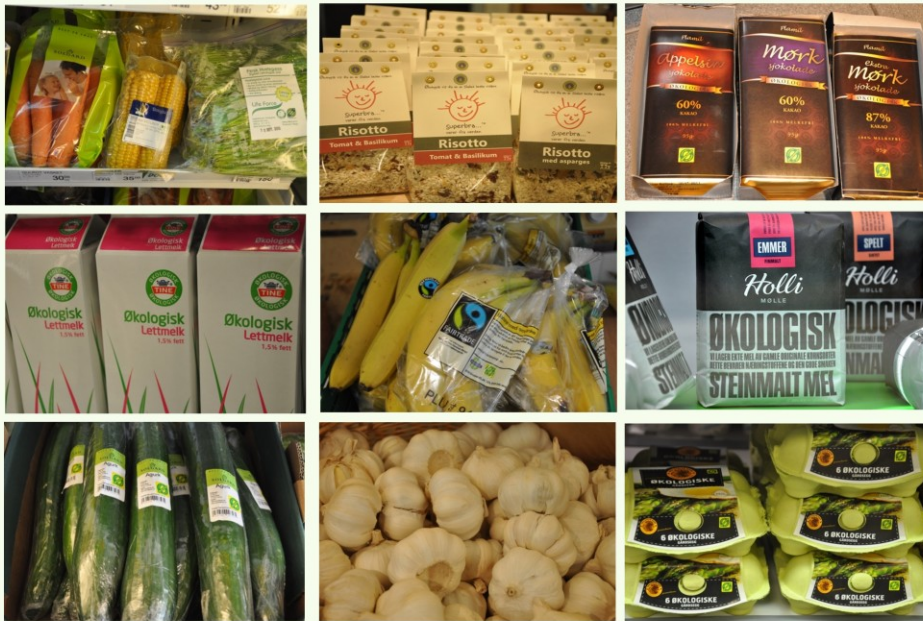

Foto: Marianne Gjørsv

15

En utfordring for det økologiske landbruket kan være å nå ut til forbrukerne. En ny undersøkelse viser at det er krevende som forbruker å ta grønne valg i butikkene (fra TNS Gallups undersøkelse for Forbrukerrådet, 02.09.10). Særlig dårlig ut kommer lavpriskjedene. En utfordring er selvsagt synligheten, prisen og tilgjengeligheten til blant annet økologisk frukt, grønnsaker, egg og meieriprodukter.

Økologiske produkter

16

Fotos: Marianne Gjørv

For å øke interessen generelt er det viktig med et bredt tilbud av økologiske produkter i butikkene. God tilgjengelighet og sentral plassering av produktene i butikkene er viktig, i tillegg til bevisstgjøring av forbrukerne.

Mål om 15% økologisk forbruk

17

Fotos: Marianne Gjerv

Målet om 15 prosent økologisk forbruk er et svært konkret mål. Vi gjør oss sårbare for kritikk på at økningen i forbruk og produksjon av økologisk mat ikke går fort nok.

Jeg er klar over at det nok fortsatt finnes flaskehalser i verdikjeden for mat som hindrer den økologisk produserte maten i å bli tilgjengelig for forbrukerne. Men når vi har satt så konkrete politiske mål, betyr det at vi utfordrer de rådende maktstrukturer i verdikjeden for mat. Vi ønsker at det skal legges vekt på kvaliteter som miljø, dyrevelferd, helse og andre verdier som forbindes med økologisk mat.

Få frem miljøverdiene av økologisk landbruk!

18

Det finnes eksempler på både godt og dårlig konvensjonelt landbruk. Samtidig fins det eksempler på godt og dårlig økologisk landbruk. De økologiske grunnprinsippene er imidlertid de mest bærekraftige. Økologisk landbruk har ikke alle svarene, men det er kommet et godt stykke på vei.

Mitt forslag er at vi sammen jobber for å markedsføre miljøverdiene av det økologiske landbruket! La oss arbeide videre sammen, for å komme så langt det lar seg gjøre!